

honának évkönyve az 1939/40. iskolai évről. Pannonhalma, 1940. 19. old.

(6) *Évkönyv 1939/40.* (idézett) 19. old.

(7) *Évkönyv 1939/40.* (idézett) 21. old.

(8) KELEMEN Krizosztom levele HÓMAN Bálintnak 1939. május 6-án (Pannonhalmi Bencés Főapátsági Levéltár 748/1939. sz.).

(9) uo.

(10) CORNIDES István: *Szabálytalan interjú Bíró Lucián bencés tanárral.* In: *Bencés Diákszövetség. Almanach 1992.* Bencés Diákszövetség, Pannonhalma – Budapest, 1993. 30–31. old.

(11) Telespresso N. 5876/1895, Külügyminisztériumi Levéltár, Róma (Archivio Storico-Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Archivio Scuole (1936–45) busta N. 137.)

(12) Telespresso N. 5024/1793 (Uo.)

(13) VÁRSZEGI Asztrik: *Kelemen Krizosztom.* METEM, Bp, 1990. 307. old.

(14) uo. 308. old.

(15) Miután CIANO 1943-ban szembefordult MUS-SOLINI-vel, a gimnázium nevét is meg kellett változtatni. Az 1943/44. Évkönyv címlapján a „Pannonhalmi Szent Benedek Rendi Katolikus Gimnázium és Diákotthon” megnevezés található. 1947-ben az in-

tézmény – megvalósítva az eredeti elképzelést – DANTE nevét veszi fel, de névadóként az időközben öngyilkosság révén elhunyt TELEKI Pál is felmerült. (16) Magyarul: „Megadod nekik és ők összegyűjtik, kitarod kezdetet s eltelnék javakkal.” (Zsolt. 104,28) a Szent István Társulat (Bp, 1973) által kiadott Bibliafordítás szerint.

(17) *Évkönyv 1939/40.* (idézett) 21. old.

(18) *Évkönyv 1942/43.* (idézett) 8. old.

(19) VÁRSZEGI Asztrik: i. m. 310. old.

(20) Az olasz nyelvtudással kapcsolatban megjegyezzük, hogy az évkönyvek statisztikái a negyedik osztálytól kezdve valamennyi diákot besorolják az olasz nyelvet beszélők kategóriájába.

(21) *Évkönyv 1940/41.* (idézett) 31. old.

(22) Luigi LEONCINI levele az Olasz Külügyminisztérium illetékes osztályához (Direzione degli Italiani all'Estero) 1945. augusztus 30-án, a Külügyminisztérium ezzel kapcsolatos feljegyzései 1945. december 13, 18 és 22-ei dátummal, Külügyminisztériumi Levéltár, Róma (Archivio Storico-Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri, Serie Politica, Ungheria 1931–45. busta N. 37.)

Pelles Tamás

Egy versolvasás dinamizmusa

Pilinszky János: *Introitusz*

A diákok olvasási, megértési és problémamegoldó stratégiái, illetve problémaérzékenyséjük szoros összefüggést mutatnak olvasottságukkal, befogadói attitűdjükkel, akár általános, akár valamilyen speciális m. veltségükkel, szociokulturális háttérükkel. Az intertextualitás kérdésköre kapcsán (itt az intertextualitás kifejezést a lehető legtágabb értelemben, bármilyen típusú szövegek közti kapcsolat jelölésére használom) Pilinszky 'Introitusz' című versét adtam oda a diákjaimnak azzal a céllal, hogy a szövegtani elemzés során lássuk, milyen kognitív stratégiákat alkalmaznak egy szöveg feldolgozása során.

Ki nyitja meg a betett könyvet?
Ki szegi meg a töretlen időt?
Lapozza fel hajnaltól-hajnalig
emelve és ledöntve lapjait?

Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni
ki merészel közülünk? S ki merészel
a csukott könyv leveles sürtijében,
ki mer kutatni? S hogy mer pusztá kézzel?

És ki nem fél közülünk? Ki ne félne,
midőn szemét az Isten is lehűnyja,
és leborúlnak minden angyalok,
és elsötétül minden kreatúra?

A bárány az, ki nem fél közülünk,
egyedül ő, a bárány, kit megöltek.
Végigkocog az üvegtengeren
és trónra száll. És megnyitja a könyvet.

Szemináriumaimon a szövegek vizsgálatokor többnyire a globális kohéziót szolgáló makroszerkezeti egységekből indulunk ki. Az „Introitusz” című vers esetében első olvasásra a diákok nem tudták azonosítani a témát: meg kellett keresniük, mely szavakat, esetleg mondatokat vagy hosszabb szövegrészeket kell meta-

forikusan vagy metonimikusan érteniük, s mely szóhasználathoz kell valamiféle egyéb kulcsot keresniük a szövegben. Kulcsszónak a többség a „bárány”-t választotta, illetve néhányan a címet. (Itt említeném meg, hogy öt szemináriumi csoportból mindössze egyetlen diák tudta a cím pontos jelentését, egy mondta, hogy a szentmisének valamelyik része, s hármány latin tudásuk alapján próbálták megfejteni.) A „bárány”-t mint Krisztus-szimbólumot a „kit megölték” mellékmondat egyértelműsítette számukra; a „közülünk” határozói névmásnak azonban csak a lineáris kohézió vizsgálatok tulajdonítottak ebben szerepet, s ekkor is inkább csak azok a diákok, akiknek kellő mélységű teológiai ismereteik voltak. A fókuszmondatnak tekinthető „Ki nyitja meg a betett könyvet?” kezdősorban, illetve az utolsó sorban teljes ismétléssel és a második versszak harmadik sorában szótösmétléssel, s további öt esetben mezőösszefüggéssel vagy asszociációs (metaforikus) kapcsolattal megjelenő könyv szó aktuális jelentését csak sokadkori próbálkozásra sikerült rögzíteni. Ezután témaként „a bárány nyitja meg a könyvet” proposíciót jelölték ki, amit csak a vers további részletes vizsgálatával tudtak összekapcsolni a címmel.

A szemantikai progresszió alapja az első három versszakban a fókuszmondat kérdésének variációs ismétlődéséből adódó fokozás: „Ki nyitja meg..., (ki) Lapozza fel..., ki mer ... kutatni, hogy mer pusztá kézzel, ki nem fél (megnyitni)?”, majd az ebből fakadó feszültség feloldása az utolsó versszakban a válaszadás által. A helyre és időre utaló kötőelemeket keresve felfedezték, hogy meghatározhatatlan a versbeli szituáció eseményideje: a jelen idejű igealakok a kérdés-felelet helyzet miatt jövő időt fejeznek ki (ki fogja megnyitni a könyvet, ki lesz az, aki megnyitja a könyvet – a bárány nyitja meg majd). Az esemény helyszíne sem meghatározható: az üvegtenger, a trón, a könyv és a szereplők meghatározhatatlan térben helyezkednek el, és egymáshoz való térbeli viszonyuk bizonytalan.

A „könyv” azonosításához egyrészt a

könyv szóval szemantikai korreferenciában lévő/helyezhető szavakat/kifejezéseket használtuk fel, másrészt a harmadik versszak eseményeit („szemét az Isten is lehunyja”, „leborulnak minden angyalok”, „elsötétül minden kreatúra”). Első olvasatukkor a diákok úgy gondolták, hogy az első két versszak nem azonos valóságdarabra utal: olvashatunk itt egy „betett könyvről”, a „törtlen idő”-ről, az „ismeretlen tűzvészé”-ről – azonban ez utóbbi kettőt követő mondatok újból a könyvről szólnak valamilyen formában: „lapozza fel... lapjait”, „leveles sűrűjében kutat”. A megoldást megkönnyítendő minden csoportot megkértem, hogy az általuk furcsának talált összes szóhoz, kifejezéshez szabadon asszociáljanak. Első ilyen volt a „betett könyv”, amit egyszer általános derűtséget kiváltva „betétkönyv”-ként azonosított egy diák; „megnyitni” a mai szóhasználatban inkább gyűlést, konferenciát, tárgyalást szoktak, mint könyvet. A „megszegés” hasonló problémát okozott: törvényt, szabályt, egyezséget szokás megszegni – vagy esetleg kenyeret. Ez utóbbi a „törtlen” mellett néhányuknak a kenyértörést, vagyis egyrészt az utolsó vacsorát, másrészt a szentmisét juttatta eszébe. A következő problémát a harmadik sor „hajnaltól-hajnalig” kifejezése okozta: ehhez egyrészt valamiféle folyamatosság, folytonosság asszociálható, másrészt egy diáklány ötlete alapján a húsvét, mivel a hajnal a feltámadás napszaka. Ha a törtlen időt azonosítjuk a hajnaltól-hajnalig terjedő intervallummal, akkor ez lehet az emberiség hajnaltól, azaz a teremtéstől a megváltásig (húsvétvasárnap hajnaláig) terjedő idő. Ha azonban az „ismeretlen tűzvésze” és a harmadik versszak alapján a „könyv” az utolsó ítélet könyve, a második hajnal az örök élet, az Istennel való teljes közösség hajnala. Ezt az „egész történelem” értelmezést alátámasztani látszik az „emelve és ledöntve lapjait” kifejezés is, hisz diákjaim szerint emelni és ledönteni falakat, házakat, emlékműveket, városokat, sőt civilizációkat szokás, nem könyvlapot.

Az ismeretlen általában félelmetes – de mi az, ami olyan rettenetes, hogy feltárása-

kor még az Isten is lehunyja a szemét, minden angyal leborul és minden teremtmény elsötétül? Ez csakis az utolsó ítélet lehet – noha egyrészt a címhez kapcsolva egy diák szerint istentiszteletről van szó („leborulnak minden angyalok”), egy diáklány szerint pedig Krisztus kereszthaláláról („szemét az Isten is lehunyja... elsötétül minden kreatúra”). Ez utóbbi összekapcsolható a húsvéthajnal = feltámadás értelmezéssel: ekkor a könyv megnyitása a régi szövetség beteljesítéseként, átértelmezéseként, az új szövetség megkötéseként érthető.

Miseként értelmezve a könyv misekönyvként jelenik meg, kezdve az első „misé”-vel, amelyet maga Krisztus celebrált az utolsó vacsorakor, illetve a kereszten, s amit az egyház azóta is folyamatosan bemutat.

A témaazonosítás kezdetén kulcsként tekintett utolsó versszak a három párhuzamos értelmezés folytán gazdag jelentéssel telítődik. Szó szerinti olvasatban (megfelelő intertextuális műveltség esetén) e négy sort akár a „Jelenések könyve” (Jel 5,1–6a.7) hypertextusának is tekinthetjük („A trónon ülő jobbán egy kívül-belül teleírt könyvtekercest láttam, amely hét pecséttel volt lepecsételve. Aztán láttam egy hatalmas angyalt, aki harsány hangon kérdezte: »Ki méltó rá, hogy kibontsa a tekercest, feltörje pecsétjeit?« De senki sem tudta, sem a mennyben, sem a földön, sem a föld alatt kibontani és elolvasni a tekercest. Erre sírva fakadtam, hogy senki sem volt méltó a tekercest kinyitni és elolvasni. Ekkor a vének közül az egyik így szólt hozzám: »Ne sírj! Nézd, győzött az oroszlán Júda törzséből, Dávid sarja. Ő majd kinyitja a könyvet, feltöri hét pecsétjét.« Most azt láttam, hogy a trón és a négy élőlény és a huszonnégy vén között ott állt a Bárány, mintha leölték volna... odament, és átvette a trónon ülő jobbából a könyvet.”), kiegészítve az üvegtengerről szóló részekkel: „A trón előtt kristályként csillogó üvegtenger.” (Jel 4,6a) és „Tűzben játszó, csillogó üvegtengert láttam. Akik legyőzték a vadállatot, képmását és nevének számát, ott álltak az üvegtengeren,” (Jel 15,2). Bár azt többen is

mondták, hogy valami könyv megnyitása az utolsó ítéletkor szerepel a „Jelenések könyvé”-ben, azt már senki sem tudta, mi is lehet az „üvegtenger”: Pilinszky néhány versét ismerve a „plakátmagány”-hoz, „kockacsend”-hez hasonló egyéni szóalkotásra, metaforára gyanakodtak.

Az üveg a versben implicit módon (mint törekeny dolog) egy helyen jelenik meg: „a töretlen idő” szókapcsolatban. Emiatt az „üvegtenger” azonosítható az idővel – aminek alapot adhat, hogy ez a tenger-idő metafora Pilinszky más verseiben is előfordul, mint a törekeny idő (törekeny, veszélyeztetett életidő) és az örökkévalóság egymásba játszása (például: „Különös, hogy a tenger halhatatlan, / holott minden hulláma végítélet. // Hogyan is igazítja sorsát, az öröklétet, Isten, a teremtés / mindörökre veszendő mezejében?” („Minden lélegzetvételt”); lásd még például „A tenger”, „Mielőtt”, „Kérdés”). A katolikus bibliamagyarázat szerint az üvegtenger jelentheti Isten abszolút megközelíthetlenségét vagy tiszta szellemi voltát – de utalhat arra is, hogy az ókori népek az üveget nagyon értékesnek tartották; illetve az üvegtenger azonosítható az „égbolt fölötti vizekkel”.

A megváltásra/szenvedéstörténetre vonatkoztatva a „kit megölték” magyarázatát a következő két sor adja. A „Végigkocog az üvegtengeren” metaforaként értelmezve néhányak szerint vonatkozhat a virágvasárnapi, számárháton történő jeruzsálemi bevonulásra, mások szerint inkább a kereszttútra (ehhez lásd például „Nem volt sem szép, sem ékes, a külsejére nézve nem volt vonzó. Megvetett volt, utolsó az emberek között, a fájdalmak férfja, aki tudta, mi a szenvedés; olyan, aki elől iszonyattal eltakarjuk arcunkat, megvetett, akit bizony nem becsültünk sokra... Megkínózták, s ő alázattal elviselte, nem nyitotta ki a száját. Mint a juh, amelyet leölni visznek, vagy amint a bárány elnémul nyírója előtt, ő sem nyitotta ki a száját... Majd ha véget ér lelkének gyötrelme, látni fogja a világosságot, és megelegedés tölti el.” (Iz 53, 2b–3. 7. 11a), a trón pedig maga a keresztt. Krisztus halálakor nyitja meg az új szövetség könyvét, amikor véghezviszi a megváltás

művét, saját halálával törölvén el a halált – amit szimbolikusan jelez a Templom kárpitjának meghasadása: mostantól kezdve nincs szükség közvetítőkre, mindenki közvetlenül kapcsolatba kerülhet Istennel.

Ha a címet tekintjük kulcsszónak, a „végigkocogás” a pap, azaz maga Krisztus bevonulása, és a könyv megnyitása a mise kezdete. (Az ‚Introitusz’ a szentmise kezdőéneke, a szertartást megnyitó bevezető része, amely a pap és a segédkezők bevonulását kíséri, s a híveket az ünnep misztériumára ráhangolja.) Ilyen értelemben a vers felfogható mint a megváltás misztériuma ünneplésének kezdőéneke, felkészülés, ráhangolódás Krisztus második eljöv

vetelére – s innét nézve az első versszak első két sora átértelmeződik: Jézus megváltása nem valami régvolt történelmi esemény, hanem ma is, minden szentmisén megjelenülő valóság; a második eljövétel nem valami más, csak ennek végső kiteljesedése, az időbeliség beemelése az időtlenbe. Így a három értelmezés itt összekapcsolódik: Krisztus első és második eljövetele a tö-

retlen idő megszégése: megtestesülésével átlépi az e világ és túlvilág határát, az időtlenségből belép az időbe (ahogy Keresztelő János elfogataása után maga hirdette: „Beteljesedett az idő, és már közel van az Isten Országa.” (Mk 1,15) – s keresztáldozatával megtörte a bűn uralmát, átjárhatóvá tette Isten és ember között a világot; a második eljövétel lényegileg ezen már nem változtat, mindössze explicitté teszi.

Így az utolsó ítélet és a mise metaforikus kapcsolatba kerül: ha az idő folyamát mint szentmisét fogjuk föl, a mostani idő az Introitusz, a pap bevonulása, azaz a Bárány „végigkocogása az üvegtengeren”; az igeliturgia az ítélethirdetés, majd az eukarisztia

liturgiája a kommunió, amelyben az üdvözültek belépnek az örök élet dicsőségébe.

A „ki” kérdő névmás szemantikai korreferenciái keresésekor derült ki, hogy nyomatékosága nemcsak a névmás ismétlődéséből fakad, hanem a második, harmadik és negyedik versszakban mellette megjelenő „közülünk” határozószói névmástól is. Ekkor fedeztük fel az utolsó versszak első mondata szerkezetének a szerepét. Ha a kérdés az volt, hogy „ki nyitja meg/ki nem fél megnyitni a könyvet?”, akkor elégséges válasz lenne mindössze ennyi: A bárány. E helyett egy négy tagmondatból álló összetett mondatot találunk, amihez a tartalomvárás-tartalomadás szempontjából

A diákok órai szerepléséből kiderült, hogy több akadályt kellett leküzdeniük a verssel való találkozásuk élménnyé gazdagodásáig. Először attól a kulturális mítosztól kellett megszabadulniuk, hogy van „helyes értelmezés”. Másodjára föl kellett ismerniük az általuk ismert kulturális szimbólumrendszer releváns elemeit, amely támpontjukul szolgált az értelmezésben. Végezetül, már az órai kereteken kívül, ki kellett alakítaniuk saját, immár minden külső elvárás teljesítésének kényszerétől mentes olvasatukat.

az utolsó mondat is hozzátartozik; elválásuk oka egyedül a közbevetett két új információ: „Végigkocog az üvegtengeren és trónra száll”. A többszörösen összetett mondat értelmezését az időrend könnyíti meg. A „kit megölte” tagmondat tartalmazza a vers egyetlen múlt idejű, s ugyanakkor egyetlen konkrét időpontra (azaz Krisztus kereszthalálára) vonat-

koztatható igealakját. Ezen esemény után valamikor hangzik el a kérdés, majd érkezik a válasz (értem ezen János Jelenéseit). A vonatkozó intertextus ismeretében felmerülhet a kérdés, hogy a ‚Jelenések könyvé’-ben nagyon is részletesen megrajzolt végidők eseményeiből miért éppen ezt a kettőt említi meg a költő?

Ha a „bárány”-t nem konkretizálva, hanem általánosan mint áldozatot értelmezzük (erre lehetőséget kínál a kisbetűs írásmód), a vers szólhat a győztesek-vesztesek problémájáról (végül mégis az áldozat győz) – s ilyen értelemben az „üvegtenger” pusztán egy „pilinszky” idő-metafora lesz, a trónra szállás pedig a győzelem

képes kifejezése. Ekkor a könyv is általános értelemben mint a tudás metaforája értelmezhető – s a cím problémáját nagyvonalúan ki lehet iktatni például azzal a megoldással, amivel egyik „népetimológus” diák szolgált, az intro-ituszt tagolás helyett az in-troituszt választva, amiből az utolsó sor trón-ját vélvén kiolvasni a cím egyszerűen ennyi lenne: Győzelem.

A diákok órai szerepléséből kiderült, hogy több akadályt kellett leküzdeniük a verssel való találkozásuk élményé gazdagodásáig. Először attól a kulturális mítosztól kellett megszabadulniuk, hogy van „helyes értelmezés”. Másodjára föl kellett ismerniük az általuk ismert kulturális szimbólumrendszer releváns elemeit, amely támpontjukul szolgált az értelme-

zésben. Végezetül, már az órai kereteken kívül, ki kellett alakítaniuk saját, immár minden külső elvárás teljesítésének kényszerétől mentes olvasatukat.

Az órai szituációban a diákok irodalmi szöveg olvasása közben kerültek szembe azzal a hétköznapi helyzetekben is egyre gyakrabban előforduló problémával, hogy hagyományos kódok hiányában (például más kulturális háttérrel rendelkező beszélgetőpartnerekkel való kommunikáció esetén vagy akár más kultúra elemeiből építkező filmek képi- és verbális kódjának megfejtésekor) saját maguknak kell eljutniuk használható értelmezésig.

Farkas Edit

Az emberi erőforrás

Képzési stratégia Pécssett

Az emberi erőforrás megbecsülésének gondolata a „legfőbb érték az ember” megfogalmazástól, az úgynevezett „személyzeti” munkától indulva folyamatosan és fokozatosan került ki a csak politikai meghatározottság köréből. Közrejátszott e folyamatban a m velődési rendszer átalakulása, a reáliákhoz való közeledése. A m velődésben dolgozók szükségszerűen jutottak el az emberrel kapcsolatos, foglalkoztatásban körvonalazódó nehézségekhez, megoldási módok kimunkálásához.

B aranyában és Pécssett 1975 és 1985 között azon közművelődési jellegű képzésekben, amelyekben kiemelten szerepeltek az emberrel mint erőforrással, az andragógiával kapcsolatos témakörök, a népművelők, pedagógusok, igazgatási szakemberek közül több mint kétszázan, a különböző vállalatoktól pedig százötvenhatan szereztek diplomát.

A JPTE Közművelődési Tanszékének vállalatok részére szervezett csoportos képzései új szemléletet közvetítettek az emberre irányuló tevékenység alapvető ismereteivel együtt. Ezek szerencsésen párosultak a résztvevők tapasztalataival – az emberrel való foglalkozás módszertani kérdései szükségszerűen épültek be a tantárgyi rend-

szerbe, mutattak önálló szak létesítése irányába.

A hetvenes évektől folyamatosan módosuló személyzeti tevékenység ujjászervezésére a JPTE Közművelődési Tanszékén a hazai és nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével, az ÉVM (Építési és Városfejlesztési Minisztérium), illetve az IPM (Ipari Minisztérium) együttműködésében készültek javaslatok: 1984-ben, 1985 és 1988 között, majd a kilencvenes évek elején. A javaslatokban határozottan körvonalazódtak egy lehetséges főiskolai, egyetemi képzés tartalmi. A folyamat összefüggött a gazdaság átalakulásával. Ehhez az 1979–1983 közötti dél-dunántúli emberi háttérvizsgálatok: az 1985-ben az Ipari Miniszté-